

Велесова книга. Підг. тексту Б. Яценка. Заг. ред. О. Довгича.— К.: Індоєвропа, 1994.— 316 с.

Одним із показників зрілості етнічної спільноти є наявність власної легендарної етноісторії, яка, у свою чергу, дає цінний матеріал для реконструкції етнічних процесів, що не зводяться до механічної „консолідації“, „асиміляції“, „парціації“ і т. д. Становлення етносу як соціально вагової спільноти — це процес творення етносом самого себе через самоусвідомлення та самоствердження. Тому з погляду соціальних функцій легендарна історія іноді важить більше, ніж точно встановлені історичні факти. Тим вагомішою є спроба відтворити одну з мало-відомих її сторінок. Маємо на увазі нову публікацію „Велесової книги“ відомого дослідника „Слова о полку Ігоревім“ Бориса Яценка, яка з'явилася друком як тематичний випуск часопису „Індоєвропа“ за 1994 р.

Публікація відкривається передмовою „Древні укри, хто вони?“ О. Довгича та „Переднім словом перекладача і дослідника“ Б. Яценка, де автори у загальних рисах викладають власне бачення початків історії українського народу та значення „Велесової книги“ як історичного джерела. Крім автентичного тексту, Б. Яценко пропонує свій варіант перекладу та ґрунтовну розвідку, що містить графічний, палеографічний та мовний аналіз пам'ятки, розглядає її хронологію та зміст. Перевагою нового видання є наявність лексику руського, глосарію та бібліографічного показника. Зацікавленість викликає додаток, що містить дві статті, де автори В. Шаян та С. Наливайко аналізують коло питань, пов'язаних з індоєвропейськими мотивами „Велесової книги“, а також лист Б. Яценка до Л. Жуковської, яка вперше дослідила пам'ятку, та відповіді Б. Яценка на най-типовіші запитання читачів щодо „Велесової книги“. Публікація заслуговує на увагу як перша спроба по-можливості на науковому рівні захистити пам'ятку, зламати усталений стереотип недовір'я до її автентичності. Якого ж вигляду набуває проблема вивчення „Велесової книги“ у зв'язку з появою цієї публікації?

„Велесовою книгою“ називають збірку історико-релігійних творів, записаних на дерев'яних дощечках, де відображена рання історія слов'ян¹. Ці дощечки були знайдені у 1919 р. полковником білої армії Алі Ізенбеком. Як з'ясував Б. Яценко, місцем знахідки була садиба родини Донець-Захаржевських Великий Бурлук, що на Харківщині². Після смерті А. Ізенбека у 1941 р. ці дощечки було втрачено. Єдиним дослідником, який працював з оригіналом, був Ю. Миролубов, російський емігрант, за освітою інженер-хімік, в коло наукових зацікавлень якого входили історія, релігія та етнографія слов'ян. Протягом п'ятнадцяти років він опрацював текст пам'ятки (з 1925 по 1940 р.) і залишив опис зовнішнього вигляду оригіналу³. Текст був виконаний на дерев'яних дощечках однакового розміру (38×22×0,5 см). Краї дощечок обрізані нерівно, поверхня частково зіпсована. Текст був видряпаний гострим предметом (за іншими даними — випалений) з обох боків дощечок, писаний під лінією, на полях — зображення різних тварин. Поверхня натерта чимось бурим — лаком чи олією. Отже, ми маємо лише приблизне уявлення про зовнішній вигляд оригіналу та ступінь його збереження на

¹ Цю умовну назву пам'ятці дає С. Лесной за змістом тексту 16-ї дощечки, присвяченої богові Велесові.

² Яценко Б. Пам'ятка України-Русі V—IX ст. // Велесова книга.— С. 234.

³ Детально ці свідчення з вказівками на джерела див.: Творогов О. В. „Велесова книга“ // ТОДРЛ.— 1990.— Т. 43.— С. 170—173.

той час, оскільки історик-аматор Ю. Миролюбов, зацікавлений лише у використанні фактів, відтворених у „Велесовій книзі“, не зробив у свій час детального її опису. Яку частину пам'ятки опрацював Ю. Миролюбов, скільки всього було дощечок, ми не знаємо. С. Лесной називав цифру 35. Ю. Миролюбов згадував про 37 дощечок. За підрахунками О. Творогова, їх могло бути 50⁴. Л. Жуковська, ототожнюючи „Велесову книгу“ з однією з підробок О. Сулакадзева, вважала, що дощечок було 45⁵. З прорисів тексту, зроблених Ю. Миролюбовим, збереглася лише фотокопія 16-ї дощечки-пам'ятки⁶.

У 1957—1959 рр. фрагменти тексту, транслітерованого Ю. Миролюбовим, з'явилися на сторінках російськомовного часопису „Жар-птица“ (Сан-Франциско). У 1968 р. цей текст вийшов окремим виданням у видавництві „Млин“ (Гаага), а в 1970 р. був передрукований „Календарем канадійського фермера“. Ці публікації містили початковий варіант розшифрування з численними пропусками, які видавці пояснювали як „дефекти тексту“. За спостереженнями Б. Яценка, у багатьох випадках текст був неправильно поділений на слова⁷, окремі графеми неправильно прочитані⁸. За підрахунками дослідника, лише у тексті 16-ї дощечки пам'ятки Ю. Миролюбов зробив близько 30 помилок⁹. Українські читачі мали змогу познайомитися з перекладом саме цього тексту, зробленого Андрієм Кирпичем¹⁰. Дефекти автентичного тексту спотворювали зміст пам'ятки і, безумовно, позначилися на якості перекладу.

У 70-х рр. М. Скрипник, досліджуючи архів Ю. Миролюбова в Аахені та архів А. Кура, редактора часопису „Жар-птица“, у Сан-Франциско, відшукав матеріали, які значно розширюють уявлення про зміст „Велесової книги“ та історію її опрацювання. Зокрема, було знайдено машинописний варіант тексту, далеко повніший від попередніх публікацій, та фрагменти рукописного варіанту¹¹. Згодом ці матеріали потрапили до О. Творогова, який надрукував їх в „Трудах Отделения древнерусской литературы“, супроводжуючи власним дослідженням¹². В основу цієї публікації було покладено машинописний варіант тексту, доповнений фотокопіями рукопису дощечок 31, 32, 33. Подавалися фрагменти перекладу Б. Ребіндера. На відміну від попередніх видань, текст публікувався без поділу на частини, у порядку нумерації дощечок. Кожну групу публікації дощечок супроводжували археографічні та текстологічні примітки, зокрема, опис відмінностей тексту від попередніх публікацій, відтворювалися коментарі, що супроводжували публікацію „Велесової книги“ на сторінках часопису „Жар-птица“. Але сам текст подавався у неопрацьованому вигляді, тобто таким, яким його залишив Ю. Миролюбов.

Цей текст, звернений із машинописним варіантом та передруком „Календаря канадійського фермера“, був використаний для нової публікації. Б. Яценко подає

⁴ Творогов О. В. „Велесова книга“.— С. 178.

⁵ Жуковская Л. П. Поддельная докириллическая рукопись. К вопросу о методе определения подделки // Вопросы языкознания.— 1960.— № 2.— С. 144.

⁶ Фотокопія публікувалася у: Вопросы языкознания.— 1960.— № 2; ТОДРЛ.— 1990.

⁷ Яценко В. Пам'ятка України-Русі V—IX ст.— С. 237.

⁸ Там само.— С. 235, 236.

⁹ Там само.— С. 236.

¹⁰ Велес книга / Переднє слово О. Білодіда та В. Киркевича // Дніпро.— 1990.— № 4.— С. 83—106.

¹¹ Ці матеріали були надруковані М. Скрипником // Велес книга: літопис дохристиянської Русі-України.— Лондон; Гаага, 1975.— Ч. VII.

¹² Творогов О. В. „Велесова книга“.— С. 170—254.

текст у ритмічному викладі, повністю поділений на слова та речення, з проставленими розділовими знаками. Упорядник вніс деякі орфографічні зміни. Зокрема, у відповідних словах „ш“ замінено на „ш“ і „ч“, „й“ — на „і“, „ю“ — на „іу“, „оі“ — на „ы“. Вставлено пропущені слова та внесено окремі кон'єктури за змістом. Подаються варіанти прочитань окремих фрагментів у порівнянні з публікацією „Календаря канадійського фермера“, які істотно впливають на зміст пам'ятки. За цим же виданням подається текст „збірних дощечок“ 20 і 27, який в архіві Ю. Миролюбова не зберігся. У перекладі збережено стиль оригіналу, порядок слів і форми зв'язку між ними. Залишено окремі архаїзми та незрозумілу лексику, яка ще потребує пояснення. Завдяки перекладові Б. Яценка читачі вперше мають змогу ознайомитися зі змістом тексту дощечок 8 (2), 8 (3), 14, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38а, 38б, а також дощечки 16, яка дала назву цілій пам'ятці, але була пропущена у публікації „Дніпра“.

Загалом нова публікація, розрахована як на істориків-фахівців, так і на широке коло читачів, є на даний час найповнішою та найупорядкованішою. Це зумовлено тим, що видання з'явилося завдяки всебічному та глибокому вивченню пам'ятки, здійсненому Б. Яценком з метою перевірити висновок про підробку „Велесової книги“, який став традицією для науковців.

Ця традиція була започаткована авторитетною дослідницею Л. Жуковською, яка у 1959 р. провела експертизу фотокопії прорисів 16-ї дощечки пам'ятки, надісланої С. Лесним до Комітету славистів СРСР. Л. Жуковська прийшла до висновку, що „Велесова книга“ є підробкою відомого фальсифікатора О. Сулакадзева¹³. По суті, це було лише припущення, оскільки жодних доказів на користь авторства О. Сулакадзева не наводилося. Проте це припущення прийняли за аксіому В. Буганов, Б. Рыбаков¹⁴, Ф. Філін¹⁵, В. Миротворцев¹⁶. За іншою версією, „Велесова книга“ є продуктом творчості Ю. Миролюбова, який, не маючи змоги відшукати джерело для написання чергової „русской истории в неизвращенном виде“, нібито вирішив створити його власноруч, опираючись на одну із підрбок О. Сулакадзева¹⁷. Створення „Велесової книги“ приписувалося навіть департаментові Берії¹⁸, що викликало критику навіть тих дослідників, які не виключали можливості фальсифікату¹⁹.

Історія вивчення „Велесової книги“ демонструє тенденцію, яка є негативною з погляду вдосконалення методів джерельної критики. З 1959 р. зусилля дослідників спрямовувались на те, аби відшукати якомога більше підтверджень висновку експертизи, залишаючи поза увагою факти, які йому суперечать, та нехтуючи одним із основних правил текстологічного аналізу, згідно з яким підробка або автентичність пам'ятки доводяться всією історією тексту, котрий у будь-якому випадку досліджується тими ж методами, що й оригінал²⁰. Відмова від

¹³ Жуковская Л. П. Поддельная докириллическая рукопись.— С. 144.

¹⁴ Буганов В. И., Жуковская Л. П., Рыбаков Б. А. Мнимая „древнейшая летопись“ // Вопросы истории.— 1977.— № 6.— С. 206.

¹⁵ Жуковская Л. П., Филин Ф. П. „Велесова книга“... почему же не „Велесова“? // Русская речь.— 1980.— № 4.— С. 118.

¹⁶ Миротворцев В. Н. Еще раз о так называемой „Велесовой книге“ // Русская речь.— 1984.— № 5.— С. 116.

¹⁷ Творогов О. В. „Велесова книга“.— С. 170—254; його ж. Что же такое „Велесова книга“? // Русская литература.— 1988.— № 2.— С. 77.

¹⁸ Шульман Л. „Велесова книга“ — пам'ятка історії чи фальсифікація? // Слово і час.— 1991.— № 9.— С. 62—66.

¹⁹ Горощко С. Знову про „Велесову книгу“ // Слово і час.— 1992.— № 8.— С. 60—63.

²⁰ Лихачев Д. С. Текстология.— Л., 1983.— С. 352.

ілюстративного методу, послідовне дотримання логіки текстологічного аналізу є безсумнівною перевагою дослідження Б. Яценка.

У своєму прагненні відшукати якомога більше доказів підробки дослідники іноді впадали у протиріччя, що свідчать про серйозні методологічні прорахунки. З одного боку, що свідченням фальсифікату вважалася проблематичність збереження до нашого часу оригіналу IX ст. (саме цим часом датували „Велесову книгу“ її перші дослідники та видавці з середовища емігрантів). У такому випадку слід враховувати, що пам'ятка могла дійти до нас у пізнішій копії, де можуть бути пізніші мовні нашарування²¹. Однак основним свідченням підробки вважалася існування у тексті мовних явищ, які не є винятковими, а лише виходять за межі IX ст. Б. Яценко розглядає особливості мови „Велесової книги“ у контексті історії української мови та інших слов'янських мов, використовуючи дані діалектології.

До доказів підробки Л. Жуковська відносила змішування у тексті „є“ та „ять“²², О. Творогов — заміну „ѣ“ дифтонгом „іє“ та монофтонгом „и“²³. Проте відомі факти вживання „и“ та „є“ на місці „ѣ“ в однаковій позиції у межах однієї пам'ятки²⁴. Архаїчна вимова „ѣ“ як „іє“ тривалий час зберігалася у деяких північноукраїнських говірках²⁵ і цілком може бути проявом живої мови переписувача. Заміна „ѣ“ на „іє“, зроблена Ю. Миролюбовим, ще не означає, що позначення звука „є“ спеціально підбиралося фальсифікатором²⁶. Зіставляючи машинописний варіант з публікацією у „Жар-птице“, Б. Яценко помітив ще ряд орфографічних підмін, які свідчать про непрофесіоналізм Ю. Миролюбова та його намагання зробити текст доступнішим для читання²⁷.

За спостереженнями О. Творогова, мова пам'ятки відображає процес перетворення редукованих у голосні повного звучання та зникнення редукованих „ъ“, „ь“ у слабкій позиції, що виходить за межі IX ст.²⁸. Проте, аналізуючи текст, Б. Яценко приходять до висновку, що у найдавнішому шарі тексту спостерігається чітке розмежування „ъ“ та „о“, „ь“ та „е“²⁹. Написання „ъ“, „ь“ на місці етимологічних „о“ та „є“ не можна вважати доказом штучності орфографії пам'ятки, як це робить О. Творогов³⁰. Подібні заміни трапляються у пам'ятках, в автентичності яких ніхто не сумнівається³¹.

Іншою особливістю „Велесової книги“ є наявність носових „є“ та „о“, які у тексті передаються графемами „ен“ та „он“. Відсутність „юсів“ для позначення носових наштовкує Л. Жуковську на думку, що той, хто писав пам'ятку, знав про носові, але не мав їх у своїй мові і не вмів правильно позначати³². Проте відсутність „юсів“ для позначення носових є ознакою ранньої кирилиці. Зокрема,

²¹ Лихачев Д. С. Текстология.— С. 353.

²² Жуковская Л. П. Поддельная докириллическая рукопись.— С. 143.

²³ Творогов О. В. „Велесова книга“.— С. 229.

²⁴ Безпалько О. П., Бойчук М. К. та ін. Історична граматики української мови.— К., 1957.— С. 140.

²⁵ Там само.— С. 141.

²⁶ Творогов О. В. „Велесова книга“.— С. 230.

²⁷ Яценко Б. Пам'ятка України-Русі V—IX ст.— С. 237.

²⁸ Творогов О. В. „Велесова книга“.— С. 229.

²⁹ Яценко Б. Пам'ятка України-Русі V—IX ст.— С. 241.

³⁰ Творогов О. В. „Велесова книга“.— С. 229.

³¹ Безпалько О. П., Бойчук М. К. Історична граматики української мови.— С. 121; Груньський М. К. Нариси історії української мови.— Львів, 1941.— С. 47.

³² Жуковская Л. П. Поддельная докириллическая рукопись.— С. 143.

„юси“ відсутні у Софійській азбуці IX ст., написі з круглої церкви в Преславі X ст. і т. д.³³ Виходячи з цього, Б. Яценко робить висновок, що пам'ятка була написана ще у часи існування носових звуків у давньоруській мові, коли „юси“ для позначення носових ще не використовувалися, а переписувалася у період, коли „юси“ вже активно не вживалися, тобто у XVI—XVII ст.³⁴ Переписувач дійсно не мав носових у своїй мові. До пізніших нашарувань дослідник відносить отвердіння шиплячих і „д“, не погоджується з О. Твороговим, який до доказів фальсифікату відносить поєднання у мові пам'ятки буквосполучень „кв“ та „цв“, оскільки таке поєднання є властивим українській мові. Написання „щ“ на місці „ч“ Б. Яценко відносить на рахунок неправильного прочитання Ю. Миролюбівим давньої графеми „ч“³⁵.

До доказів підробки відносили деякі лексичні невідповідності. Зокрема, Л. Жуковська відзначила, що той, хто писав пам'ятку, не знає форм дієслова: у словосполученні „імаста она“ вживається друга особа двоїни з іменником третьої особи однини; плутається у вживанні називного та знахідного відмінків множини: „скты а краве“ (пропонує „скты а кравы“). До лексичних невідповідностей дослідниця відносить написання „моля бзі“ (пропонує „моля бгы“) „два дщере“, а також написання слова „въжды“, яке вона прочитує як „вожді“ через „ъ“³⁶. О. Творогов помігив ще деякі незвичайні форми, зокрема, дієслова з подвоєними закінченнями імперфекта та аориста: бшаехом изроняшехомо і т. п.³⁷. Б. Яценко пропонує своє пояснення цих винятків. Він не погоджується з прочитанням Л. Жуковською слова „въжды“, оскільки у контексті це слово означає „завжди“ (чеськ. *vzdy*), з заміною „скты а кравы“, „моля бгы“ (в останньому випадку, як вважає дослідник, проявилось давнє чергування „г“ — „з“)³⁸. Цілковим правильним дослідник вважає сполучення „імаста она“, оскільки у тексті йдеться про двох осіб — чоловіка і жінку³⁹. Подвоєння закінчень дієслів Б. Яценко відносить до останньої копії. Це подвоєння, на думку Б. Яценка, свідчить, що корективи були внесені людиною, яка вважала написання помилковим. Не змінюючи існуючих закінчень, переписувач пропонує свою альтернативу⁴⁰. Виходячи з особливостей мови пам'ятки, Б. Яценко робить висновок, що „Велесова книга“ була записана в IX ст. з голосу або з пам'яті. Мова її давньоруська, зі значною домішкою чеської лексики та фонетики. Поряд з тим „Велесова книга“ зберігає особливості української мови XVI—XVII ст., характерної для Західного Полісся⁴¹. На поліські говори впливала польська мова, що також відобразилося у пам'ятці⁴².

Припущенню про підробку суперечать дані аналізу графіки та палеографії. Ще Л. Жуковська у свій час відзначила, що „якщо дощечка автентична, то її слід датувати до того часу, коли основним алфавітом у слов'ян стала кирилиця, тобто до X ст.“⁴³ За спостереженнями дослідниці, алфавіт „Велесової книги“

³³ Высоцкий С. А. Средневековые надписи Софии Киевской.— К., 1976.— С. 21.

³⁴ Яценко Б. Пам'ятка України-Русі V—IX ст.— С. 237—238.

³⁵ Там само.— С. 242.

³⁶ Жуковская Л. П. Поддельная докириллическая рукопись.— С. 144.

³⁷ Творогов О. В. „Велесова книга“.— С. 234.

³⁸ Яценко Б. Пам'ятка України-Русі V—IX ст.— С. 237.

³⁹ Там само.— С. 238.

⁴⁰ Там само.— С. 254, 255.

⁴¹ Там само.— С. 255—257.

⁴² Там само.— С. 242, 257.

⁴³ Жуковская Л. П. Поддельная докириллическая рукопись.— С. 143.

близький до кирилиці, але відсутні специфічні букви грецького алфавіту, літери, що позначають носові, а також „ѣ“, „ю“, „ѡ“, „Ѣ“, „Ѥ“, „Ѧ“. Б. Яценко, співставляючи азбуку „Велесової книги“ з Києво-Софійською IX ст. та новгородськими XI та XIII ст., приходиться до висновку, що якщо орієнтуватися на наявність слов'янських літер, то азбука „Велесової книги“ старша від новгородської азбуки XI ст., але молодша від Києво-Софійської IX ст.⁴⁴. Таким чином, датування графіки збігається з датуванням фонетичних особливостей тексту. Щодо зауважень Л. Жуковської з приводу відсутності деяких літер, то Б. Яценко висловлює припущення, що звуки „ѡ“, „Ѣ“ передавалися графемою „Ѧ“, яка також входила до складу літери „ѣ“ у поєднанні з „і“ десятиричним; буква „ю“ передавалася як „іу“, а буква „ѣ“ трапляється в тексті у своєму найдавнішому накресленні⁴⁵. Б. Яценко пропонує своє прочитання деяких знаків, які не вдалося розшифрувати Л. Жуковській⁴⁶.

У свій час Л. Жуковська зробила цікаві спостереження, щодо палеографії „Велесової книги“. На її думку, специфічне написання знаків „Ѧ“, „Ѧ“, „Ѧ“, „Ѧ“, розташованих у рядку, властиве найдавнішим почеркам кирилиці⁴⁷. Давним є також симетричне „ж“ та „о“, „м“ з овалом, провисаючим до середини висоти літери, що зближує її з відповідною буквою у написі царя Самуїла 993 р.⁴⁸. Свідченням найбільш ймовірної давності кириличної пам'ятки Л. Жуковська вважає порівняно добре витриману сигнальну лінію, що проходить у всіх знаків по середині їх висоти⁴⁹.

Поряд з тим на фотокопії прорисів 16-ї дощечки трапляються і пізніші накреслення. За спостереженнями Б. Яценка, такі ознаки, як накреслення „Н“ з горизонтальною, а не навскісною, поперечиною, багатоваріантність графеми „Ѧ“, специфічне написання букви Д у своїй сукупності трапляються лише у київському скорописі 40—60-х рр. XVII ст. До того ж часу дослідник відносить більшість накреслень В, І, К, П, Х, Ц⁵⁰.

Таким чином на основі даних аналізу графіки, палеографії, орфографії та мови пам'ятки Б. Яценко робить висновок, що „Велесова книга“ є автентичною пам'яткою, яка походить з польського регіону і була записана у IX ст. Проте Ю. Миролюбову доводилося працювати з копією XVII ст., оскільки саме до цього часу відноситься сукупність явищ, що виходять за межі IX ст. Зміст пам'ятки підтверджує, що „Велесова книга“ могла бути записана за часів Аскольда та Діра і своїм спрямуванням вписується в історичну обстановку того періоду. Хоч „Велесова книга“ не є єдиним твором (Б. Яценко умовно виділяє дві порівняно завершені пам'ятки її у складі), відчувається, що запис релігійних текстів, переказів про походження виконаний з певною метою, а саме довести, що руси є не менш славним і культурним народом, ніж варяги, греки та інші. Отже, пам'ятка цікава як продукт своєї епохи, оскільки відображає світорозуміння русів, складні та неоднозначні стосунки між слов'янськими племенами, боротьбу за домінування у Середньому Подніпров'ї та інше. Цікавим є факт співіснування у межах однієї пам'ятки різних переказів про походження слов'ян, що свідчить про незавер-

⁴⁴ Яценко Б. Пам'ятка України-Русі V—IX ст.— С. 238—239.

⁴⁵ Там само.— С. 238.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Жуковская Л. П. Поддельная докириллическая рукопись.— С. 143.

⁴⁸ Там само.— С. 143.

⁴⁹ Там само.— С. 144.

⁵⁰ Яценко Б. Пам'ятка України-Русі V—IX ст.— С. 240.

шеність процесу етнічного самоусвідомлення. У зв'язку з цим недопустимим є некритичне ставлення до хронології пам'ятки, буквально тлумачення її змісту. Адже давність етноісторії є однією з умов усвідомлення етносом своєї гідності, благородства. Тому намагання прикрасити свою історію, перебільшуючи її давність та приписуючи собі подвиги чужих предків, є цілком закономірним явищем, яке потрібно враховувати.

Загалом використання „Велесової книги“ для конкретно-історичних досліджень є передчасним. Ми маємо справу з копією Ю. Миролюбова, де можливість помилок різного типу надзвичайно велика. Не можна залишати поза увагою можливість свідомого підправлення тексту Ю. Миролюбовим згідно з власною історичною концепцією. Крім того, за повідомленням Б. Ребіндера, Ю. Миролюбов намагався писати в дусі „Велесової книги“. Борис Ребіндер звернув увагу на тексти дощечок, які не були опубліковані Ю. Миролюбовим. Ці дощечки, за його спостереженнями, відрізняються мовою, стилем і т. д.⁵¹ Це питання заслуговує спеціального дослідження, предметом якого повинні стати різночитання, розбіжності наповненості тексту перших публікацій та машинописного варіанту, штучні імена богів, деякі етніоніми та інше.

Всебічний аналіз „Велесової книги“, здійснений Б. Яценком, нашою думкою, що висновок експертизи 1959 р. не може бути остаточним. Поява цієї публікації дає підставу сподіватися, що „Велесова книга“ нарешті стане предметом справді наукового вивчення.

Тетяна КУЗИК

Варшавські українознавчі записки (Warszawskie zeszyty Ukrainoznawcze).— Т. 2: Польсько-українські зустрічі. Studia Ucrainica / За ред. Стефана Козака.— Варшава, 1994.— 240 с.

Через п'ять років після появи у 1989 р. першого тому „Варшавських українознавчих записок“ з'явився друком довгоочікуваний другий том. Редактори першого тому сподівалися видавати книги цієї серії періодично, принаймні як річники, але сприятливі обставини для виходу другого тому з'явилися лише у 1994 р. Спонсорами видання виступили Міністерство Народної освіти Польщі та Варшавський університет.

Перший том „Варшавських українознавчих записок“ містить статті, присвячені тематично 1000-літтю Хрещення України-Руси¹. Другий том також має тематичний характер, оскільки вміщує доповіді наукової сесії „Польсько-українські зустрічі“, проведеної з нагоди 40-річчя кафедри україністики у Варшавському університеті у травні 1993 р. Доповіді і статті згруповані у три головні розділи: „Історія та сучасність“, „Літературознавство“, „Мовознавство“, а також „Звіти“

⁵¹ Творогов О. В. „Велесова книга“.— С. 178.

¹ Див.: Купчинський О. [рец. на:] Варшавські українознавчі записки / Гол. ред. Степан Козак.— Варшава, 1989.— Зоц. 1.— 256 с. // Записки НТШ.— Львів, 1992.— Т. 224: Праці Філологічної секції.— С. 443—450.